

УДК 272-732.2(456.31)+271.4]-6/-7(045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2022.8(313).20-24

Микола Сенченко,
директор Книжкової палати України, професор,
e-mail: director@ukrbook.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7445-5185>

Цивілізаційний проєкт "Папська імперія Риму": Контрреформація, Французька революція та наполеонівські війни*

У п'ятій статті, присвяченій прагненню Ватикану до світового панування, коротко розглянуто етапи реалізації цивілізаційного проєкту "Папська імперія Риму" в періоди Контрреформації, Французької революції та наполеонівських війн (1596—1815).

Ключові слова: Ватикан; Брестська унія; Французька революція; наполеонівські війни; католики; уніати; Контрреформація; олігархи; фашизм; орден "Опус Деї"; орден єзуїтів; цивілізаційні проєкти; світове панування; політика; гроші

Мета дослідження — надати уявлення про роль Католицької церкви в захисті своїх інтересів протягом століть й устремління Ватикану до світового панування.

Розпуск ордена єзуїтів і Французька революція

Кінець XVI ст. позначено двома важливими для католицизму подіями: 1596 р. у Польщі було підписано так звану Брестську унію, що об'єднала Католицьку й Православну церкви на території Речі Посполитої під верховенством Ватикану. Ця подія, зі свого боку, призвела до створення Української греко-католицької церкви, суперечки довкола якої не вщухають і донині.

Минуло чотири роки, і 1600 р. на площі Квітів (Campo dei Fiori) у Римі було спалено видатного вченого, філософа та дослідника природи Джордано Бруно, до речі, так досі й не реабілітованого Римською церквою. Ці події сталися за часів Папи Климента VIII, який правив тривалих 13 років (1592—1605) і весь цей час був активним супротивником російського православ'я, одним з організаторів польського вторгнення в Росію на початку "бунтарського століття". З його послідовників слід виокремити Папу Урбана VIII (1623—1644), у миру Маттео Барберіні, який, за участі геніального архітектора Берніні, перетворив Рим на одне з найкрасивіших міст світу.

Початок доби Просвітництва (середина XVIII ст.) ознаменовано кризою церкви: новий світогляд, який зародився у Франції, суттєво відрізнявся від догм, що їх проповідував католицизм і відстоювали папи. Це була вже не просто суперечка між різними монотеїстичними конфесіями, а справжня війна з "безбожниками",

які проповідували атеїстичні погляди на життя й заперечували існування Бога. Церква до того часу ослабла, здебільшого через розпуск ордену єзуїтів 1773 р. за понтифікату Папи Климента XIV (1769—1774).

Наприкінці століття у Франції спалахнула революція, після якої відразу розпочалися наполеонівські війни, що призвели до захоплення французьким військом Італії, підпорядкування папської області Директорії в Парижі, арешту Папи Пія VI (1775—1799) і його заслання у фортецю Валанс на Роні, де він і помер. Наступником нещасного понтифіка, першим Папою доби революцій став Пій VII (Барнаба Нікколо Марія Луїджі, граф К'ярамонті). Він народився 14 серпня 1742 р., зійшов на престол 14 березня 1800 р., помер 20 серпня 1823 р. За час правління відновив суверенітет своїх земель за допомогою спеціальної угоди від 1801 р. і повернувся у Святу Столицю. Проте навзаєм йому довелося коронувати Наполеона імператорською короною, на чому той наполягав, розуміючи юридичну значущість такого акту. Після цього Бонапарт і його діти вважалися монархами, чого не змогли змінити ані поразка у війні, ані зречення, ані заслання на острів Святої Олени.

Після коронації Наполеона та його дружини Папа Римський всупереч наказу імператора повернувся в Рим, що викликало обурення ново-явленого правителя й напруженість між Парижем і Ватиканом. У 1808 р. французьке військо вдруге захопило Рим. Роком пізніше Бонапарт приєднав Папську державу до Франції, а Рим оголосив вільним містом. Понтифіку це не сподобалося, але впоратися із зарозумілим французом він не

* Продовження. Початок див.: Вісник Книжкової палати. 2022. № 4. С. 3—12; № 5. С. 3—9; № 6. С. 12—19. № 7. С. 31—39.

міг. Залишалося тільки чекати. І зоряна година Пія VII настала: Віденський конгрес 1814 р. визнав його главою незалежної папської держави й усього католицького світу. Наступникам, на жаль, не вдалося розвинути успіхи цього Папи через зростання революційних настроїв в Італії. Вона прагнула об'єднання та створення власної державності всупереч думці провідних європейських країн, що не бажали появи нового гравця на своїй арені.

Церковні реформи XIX століття

З приходом до влади Пія IX (1846—1878), який заклав основи сучасного вчення про роль і місце римського первосвященника, усередині церкви було проведено реформи, завдяки яким окремі революціонери побачили в понтифікові мало не об'єднувача країни. На жаль, а може, й на щастя, прелат не виправдав їхніх сподівань. Він не погодився на включення своїх володінь в об'єднане Італійське королівство й, окрім того, став ініціатором ухвалення низки догматичних положень римської католицької віри, які віддалили її від решти течій християнства.

Йдеться про так званий догмат "про непорочне зачаття Діви Марії" (зокрема, твердження, що її також було зачато безгріховно) і догмат про "непогіршеність пап", котрий фактично підносив римських єпископів на божественний рівень буття. Своїм трактатом "Сіллабус" Папа прокляв усіх незгодних із його баченням світу. Мабуть, це був найреакційніший і найвойовничіший понтифік за всю історію Римської церкви. Тільки нові політичні реалії XIX ст. завадили йому очолити хрестовий похід проти ідей гуманізму, демократії та прогресу.

Папам доводилося миритися з новими віяннями, і слід віддати належне, вони намагалися адаптувати католицьку філософію до мінливих умов життя. Однак виходило це не завжди вдало, адже понтифіки повинні були багато від чого відмовлятися, а офіційний Ватикан до цього не був готовий. Так, 8 вересня 1907 р. був урочисто засуджений модернізм, а Папа Пій X (1903—1914), що інспірував цю акцію, наполягав на поверненні до часів інквізиції й нещадній боротьбі з еретиками. Тільки смерть і Перша світова війна не дозволили йому цього зробити.

Зародження фашизму

Відразу після війни в Італії почав зароджуватися фашизм (від італ. *fascio* — пучок, зв'язка. Саме так називався сувій із лозин, в якому ліктори, які супроводжували давньоримських консулів, несли топірці — знаки виконавчої влади). Основоположник нового вчення, Беніто Муссоліні, 1919 р. створив організацію *Fascio di*

combattimento ("Союз боротьби"), а в жовтні 1922-го організував "Марш на Рим", після якого був призначений главою уряду.

Розпочалася епоха дуче, що для Ватикану мала дуже важливий наслідок: новий лідер італійського народу підтримав позицію Католицької церкви в питаннях освіти й соціальної політики, наполіг на відновленні в школах релігійного виховання та ввів в армії інститут військових священників. Саме Муссоліні приписують відомі слова: "Фашизм шанує Бога аскетів, святих, героїв і віру, яка наповнює молитвою серця простих людей із народу. На відміну від більшовизму, фашизм не намагається вигнати Бога з людських душ".

Відносини між церквою і новим правителем було закріплено підписанням 1929 р. Латеранських угод між Святим Престолом та Італійським королівством, що проголошували створення держави Ватикан зі світською владою пап та їхню незалежність у питаннях міжнародних відносин. Так понтифіки знову стали світськими владиками. Сталося це під час правління Папи Пія XI (1922—1939), який помер напередодні Другої світової війни та, на жаль, не спромігся організувати належної відсічі фашизму ані в Італії, ані в Німеччині, де ця ідеологія набула найжорстокішої форми (проте понтифік все-таки засуджував нацизм та ідеї расової переваги). Його наступник, Папа Пій XII (1939—1958), був одним із небагатьох політиків, які наважилися заперечувати Гітлеру.

Папа Іоанн Павло II

Період піднесення Католицької церкви припав на понтифікат Папи Іоанна Павла II (1978—2005), який своєю невпинною діяльністю на благо людей зумів зробити те, що до нього видавалося неможливим. Він був першим, хто перепросив від імені Церкви за злочини, здійснені в епоху інквізиції; першим, хто відвідав синагогу й молився там, примиривши католиків з євреями після того, як звернувся до них зі словами: "Ви — наші любі брати й, можна сказати, наші старші брати"; першим із католицьких ієрархів, хто увійшов до мусульманської мечеті в Дамаску.

Усе життя Іоанн Павло II намагався зблизити ворожі конфесії, керуючись беззаперечним догматом: "Бог єдиний"! Проводячи невпинну роботу з оновлення церкви, він водночас зумів зберегти її базові пріоритети. Понтифік категорично виступав проти абортів і планування сім'ї, одностатевих шлюбів та евтаназії, загалом проти всього, що Всевишній не приймає та засуджує у священних книгах.

Іоанн Павло II був поліглотом, тому звертався до представників різних країн їхньою рідною мовою, ще більше зміцнюючи зв'язок із паствою. Відмовившись від усіх належних йому за статусом титулів, він називав себе *Servus Servorum Dei* ("Раб рабів Божих"), демонструючи одну з головних добродішностей істинного вірянина: упокорювання й відсутність гордині. Він пробачив чоловікові, який поранив його, й домігся для нього пом'якшення покарання. Він багато що зумів і, головне, встиг зробити, завдяки чому католицизм зберігає провідні позиції в сучасному світі. А що буде далі, покаже правління нового Папи Франциска та його наступників.

Ватикан сьогодні

Сучасне віровчення Католицької церкви має кілька доктринальних положень, що відрізняють його від решти християнських конфесій:

- догмати про непорочне зачаття Діви Марії та Її тілесне вознесення;
- учення про Чистилище;
- широке шанування Діви Марії (*Hyperdulia*), якого немає, наприклад, у протестантизмі;
- шанування мучеників, святих і блаженних на рівні, що належить лише Богові (*Latria i Dulia*);
- затвердження монархічної влади Римського єпископа над усією Церквою як наступника святого Петра;
- догмат про папську непогрішність;
- нерозривність таїнства браку;
- численні чернечі ордени;
- додавання "і від Сина" (*Filioque*) у символ віри;
- обов'язковий celibат священства;
- хрещення здебільшого через окроплення голови водою, а не через занурення;
- здійснення миропомазання тільки єпископом;
- уживання під час євхаристії прісного хліба, а не квасного;
- хресне знамення зліва направо, а не справа наліво, як у православ'ї.

Попри ці особливості, католицький проєкт від часу виникнення був спрямований назовні й націлений на досягнення глобального панування, а тому зміг запропонувати світу наддержавну, наднаціональну і навіть надрасовую ідею — християнство в її католицькому варіанті.

Слово католицизм або католицтво (від грец. *καθολικός* — *всесвітній*) уперше було вжито щодо церкви приблизно 110 р. у листі святого Ігнатія до жителів Смирни. Католицизм завжди діяв поза державними межами, намагаючись

всіляко уникнути контролю з боку світських правителів, які не залишали спроб підпорядкувати церкву своїй владі.

Тривале протистояння пап та імператорів Священної Римської імперії, що супроводжувалося відлученнями від церкви правителів і римських єпископів, "Авіньйонським полоненням", Реформацією та війнами гугенотів, не змогло знищити папство як активного гравця за картковим столом історії.

Нині під владою понтифіка перебуває понад 1,3 млрд вірян на всіх континентах, а отже католицизм є найпоширенішою світовою релігією. Маючи потужну ідеологічну основу — католицтво, що зміцнилось у свідомості жителів планети, які сповідують цю віру, Ватикан переживає період розквіту. Особливих успіхів проєкт досяг у період правління Папи Іоанна Павла II, який домігся визнання панівного становища Риму у світовій ієрархії церков майже всіма конфесіями. Цей результат став можливим завдяки сміливим і рішучим крокам понтифіка, уперше зробленим у релігійній практиці:

— у 1962 р. польські єпископи на чолі з Каролем Войтилою, майбутнім Папою Іоанном Павлом II, відправили німецьким єпископам послання зі словами: "Ми прощаємо та просимо вибачення";

— у 1980-ті рр. Іоанн Павло II приніс покаяння від імені Західнохристиянської церкви за злочини часів хрестових походів та інквізиції;

— у 1992 р. Ватикан реабілітував Галілео Галілея, а у 1993-му — Миколая Коперника;

— у 1997-му Ватикан визнав провину за різанину гугенотів, що сталася під час Варфоломійської ночі 24 серпня 1572 р.;

— у 1998-му було прийнято рішення про відкриття архівів інквізиції;

— у 2000 р. Папа Іоанн Павло II покався в гріхах Католицької церкви за переслідування євреїв, розкол церкви, релігійні війни, хрестові походи та теологічні догмати, що виправдовували війну, презирство до меншин і бідних, виправдання рабства, пасивність під час Другої світової війни та Голокосту: "Ніколи в історії людства жодна релігія або конфесія не приносила подібного покаяння";

— у 1982 р. Святий Престол засудив Фолклендську війну між Великою Британією й Аргентиною, у 1991-му — збройний конфлікт у Перській затоці, у 2003-му — американо-англійське вторгнення в Ірак;

— у 1982 р. для досягнення міжконфесійного миру Папа провів спільне богослужіння з

главою Англiканської церкви архiєпископом Кентерберiйським, у 1986-му вiдвiдав синагогу;

— у 2000 р. Юанн Павло II побував бiля Стiни плачу в Єрусалимi;

— у 2001-му здiйснив перший вiд часiв Великої схизми 1054 р. вiзит католицького iєрарха в центр православ'я i в тому самому році вiдвiдав мечеть Омеядiв у Дамаску.

Чого Рим не зробив, так це не реабiлізував Джордано Бруно, пiдтвердивши версiю про те, що його було страчено не за науковi дослiдження, а за вкрай негативне ставлення до церкви й належнiсть до масонського пiдпiлля. Мабуть, Католицька церква так i не може цього пробачити Бруно, який був прилюдно спалений на площi Квiтiв у Римi 26 лютого 1600 р.

Упродовж останнiх рокiв Ватикан, що вступив пiсля Другої свiтової вiйни в перiод "великого єднання", спромiгся налагодити вiдносини майже з усiма глобальними проєктами. Єдиним екзистенцiйним супротивником Риму сьогоднi є, мабуть, лише глобальний проєкт WASP (бiлих англосакських протестантiв), у представникiв якого полiтика пап викликає занепокоєння.

Протистояння цих двох проєктiв розпочалося ще 1534 р., пiсля того, як англiйський король Генрiх VIII проголосив "Акт про верховенство", позбавивши Рим влади на пiдлеглих королеви територiях i зробивши себе єдиним главою власної Англiканської церкви. Надалi ворожiсть цих двох свiтових гравцiв лише посилювалася, попри спроби католицьких монархiв iз династiї Стюартiв вiдновити панування Святого Престолу на Британських островах. У 1701 р. англiйський парламент провiв остаточну лiнiю розмежування мiж Лондоном i Римом, довiку заборонивши католикам посiдати англiйський трон.

Надмiрна активнiсть Ватикану останнiми роками збентежила верхiвку "васпiвського" проєкту, що вжив жорстких та ефективних заходiв у вiдповiдь. Пiд час так званого католиць-

кого сексуального скандалу в домаганнях до парафiян було звинувачено майже 4500 американських священникiв, у тому числi й найвищих iєрархiв. Для iнiцiацiї конфлiкту недарма обрали саме Сполученi Штати — краiну, вiдому не лише налагодженою правовою системою, а й нечуваними судовими позовами.

За оцiнкою фахiвцiв, виплата багатомiльярдних штрафiв за завдання морального збитку громадянам США зрештою призвела не лише до фiнансового, а й до полiтичного краху Ватикану. Проте кампанiя, що несподiвано розпочалася, так само несподiвано закинчилася, що свiдчить про досягнення консенсусу мiж двома найбільшими свiтовими проєктами та про початок iхньої спiвпрацi задля досягнення спiльної мети.

Щодо вiдносин папської iмперiї з об'єднаною Європою, то вони спираються на пiдтримку "одвiчних друзiв i союзникiв Риму", "чорну аристократiю" й монархiв європейських католицьких краiн, головним з яких є iспанський король Хуан-Карлос II. Таємний вплив цього проєкту на свiтовому просторi вiдбувається через численнi католицькi ордени та органiзацiї, зокрема орден єзуїтiв, Мальтiйський орден, орден "Опус Деї" тощо.

Глобальний проєкт "Папська iмперiя Риму" — активний гравець i на російському полi, де має дуже мiцнi позицiї. Зростання його впливу останнiм часом також пов'язано з тим, що в Росiї образ проєктної перемоги для нього — єдина й могутня краiна, якою керує сильний лiдер. Це повнiстю вiдповiдає завданням нинiшньої російської влади. Папи чудово розумiють, що ключ до ратифiкацiї Флорентiйської унiї й визнання iхнього верховенства у християнському свiтi на російському православному просторi перебуває в руках вождя єдиної держави. А роздроблена Русь, найiмовiрнiше, стане об'єктом свiтоглядної урочистостi iсламу, буддизму та конфуцiанства, позбавивши Ватикан будь-яких перспектив на одній сьомiй частинi сушi.

(Далi буде)

Список використаної лiтератури

1. *Ачлей А.* Битва глобальных проектов. В 3 ч. Часть 1. Евреи, католики, шииты, "васпы" / Александр Ачлей. — Москва : Волант, 2011. — 240 с.
2. *Браун Д.* Ангелы и демоны / Д. Браун ; перевод с английского Г. Б. Косов. — Москва : АСТ : Люкс, 2005. — 606 с.
3. *Гризингер Т.* Иезуиты. Полная история их явных и тайных деяний от основания ордена до настоящего времени / Теодор Гризингер. — Минск : УП "Минская фабрика цветной печати", 2004. — С. 58.
4. *Фраттини Э.* Священный Альянс. Палачи и шпионы Ватикана / Эрик Фраттини. — Москва : Эксмо, 2007. — 576 с.

Mykola Senchenko,
Director of the Book Chamber of Ukraine, Professor
**Civilization project "Papal Empire of Rome":
Counter-Reformation, French revolution and napoleonic wars**

In the fifth article, devoted to the Vatican's desire for world domination, the stages of the realization of the "Papal Empire of Rome" civilizational project during the periods of the Counter-Reformation, the French Revolution and the Napoleonic Wars (1596—1815) are briefly considered.

Keywords: Vatican; Brest Union; French revolution; napoleonic wars; catholics; uniates; Counter-Reformation; oligarchs; fascism; order "Opus Dei"; order of Jesuits; civilization projects; world domination; policy; money

References

1. Achlej A. (2011). *Bitva globalnyh proektov. V 3 ch. Chast 1. Evrei, katoliki, shiity, "vaspy"*. Moskva: Volant.
2. Braun D. (2005). *Angely i demony*. Moskva: AST: Lyuks.
3. Grizinger T. (2004). *Iezuity. Polnaya istoriya ih yavnyh i tajnyh deyanij ot osnovaniya ordena do nastoyashogo vremeni*. Minsk: UP "Minskaya fabrika cvetnoj pechati".
4. Frattini E. (2007). *Svyashennyj Alyans. Palachi i shpiony Vatikana*. Moskva: Eksmo.

Надійшла до редакції 12 серпня 2022 року

УДК 327(510+73)(045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2022.8(313).24-30

Оксана Сенченко,
кандидат наук із соціальних комунікацій,
старший викладач КНУКіМ,
e-mail: okline.www@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3587-394X>

Особливості національних моделей "м'якої сили" КНР і США

У сучасному світі феномен "м'якої сили" відіграє важливу роль, традиційно слугуючи інструментом зовнішньої та внутрішньої політики держав. Водночас в умовах багатополярного світу роль "м'якої сили" значно розширилася. Нині вона міцно входить у зовнішньополітичний арсенал провідних країн світу як невіддільний складник і форма зовнішньополітичної стратегії.

У статті розглянуто підходи двох країн із найбільш розвинутою економікою — КНР і США — до розроблення й застосування національних моделей "м'якої сили" для формування свого позитивного іміджу.

Порушена проблематика ще не посіла належного місця у вітчизняних політологічних дослідженнях, оскільки Україна із запізненням сприйняла концепцію "м'якої сили" як реальний інструмент політичного впливу на міжнародній арені, що актуалізує пропонувану розвідку.

Ключові слова: "м'яка сила"; зовнішня політика; США; КНР; пріоритети зовнішньої політики; імідж держави; інструментарій "м'якої сили" в освіті; "м'яка сила" дипломатії; "м'яка сила" науки

Постановка проблеми. В умовах сучасних викликів набуває актуальності проблема застосування "м'якої сили" як дієвого інструменту зовнішньої та внутрішньої політики держав. Питання розроблення й застосування національних моделей "м'якої сили" для впливу провідних країн світу, зокрема КНР і США, на світову систему потребує ґрунтовнішого розгляду, адже торкається аспектів глобальної конкуренції, економічного успіху, інвестиційної привабливості держав, їхньої позиції на міжнародній арені, а також якості життя населення, національної ідеї, ідеології, менталітету, культури тощо.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблеми розроблення й ефективного застосування інструментів "м'якої сили" присвячено праці закор-

донних дослідників J. Nye [1], G. Holik [2], J. Rosenau [3], A. Schlesinger [4], Ch. Wolf, B. Rosen [5].

Мета статті — розглянути особливості національних моделей "м'якої сили" КНР і США.

Виклад основного матеріалу дослідження. У діяльності кожної держави визначальними є її внутрішня та зовнішня політика. Внутрішню політику спрямовано на гарантування безпеки населення, незалежного розвитку політичного, економічного й духовного простору країни. Зовнішня політика пов'язана з геополітичними амбіціями держави на міжнародній арені, розвитком взаємовигідних відносин з іншими країнами, спільністю зовнішньополітичних цілей і завдань.

Для реалізації національних інтересів кожна держава має низку інструментів зовнішньої